

De kritiek

Critici verklaren de laatste tijd met enige graagte dat de kunst ‘in crisis’ verkeert. De kunst zou niet meer weten welke kant het met haar uit moet. Ze zou haar visie op de samenleving kwijt zijn en ook haar oordeelsvermogen over wat wel en geen kunst is zou ernstig haperen. De kunst heeft volgens sommige kunstcritici haar grenzen zo laten vervagen dat onderhand niemand meer weet waar de kunst begint of waar zij ophoudt. Boze tongen beweren zelfs dat de kunst zichzelf heeft opgeheven: ze zou haar maatschappelijke relevantie verloren hebben. Tegelijkertijd woekert de kunst als nooit tevoren: tentoonstellingen, festivals, parades, concerten, workshops, geen mens kan het meer bijhouden. In deze **Boekman** laten we de discussie over het einde der tijden van de kunst even voor wat die is en richten onze aandacht op de sombere kunstcritici zelf. Waar zijn ze, wat denken ze, wie prijzen ze waarom de hemel in of breken ze tot de grond af? Hebben ze een visie of willen ze slechts informeren? En: zou het kunnen dat niet zozeer de kunst als wel de kunstkritiek in crisis is?

Het vak van kunstcriticus valt voorwaar niet mee. Uit het essay van Susanne Janssen over de beroepspraktijk van kunstcritici blijkt dat hun arbeid niet alleen zwaar onderbetaald wordt, maar dat het ook een hele strijd is om hun stukken aan de redacties van dag- en weekbladen te slijten. Vooral voor kunstvormen als dans, architectuur, mode, design, moderne muziek en nieuwe media maken de kranten slechts met tegenzin een kolommetje vrij. Ook is er veel te weinig aandacht voor ontwikkelingen op kunstgebied in het buitenland. Een groot aantal respondenten van Janssens onderzoek vindt dat de kunstjournalistiek het ondergeschoven kindje van de Nederlandse media is geworden.

Hierin zouden ze wel eens gelijk kunnen hebben. Uit recent onderzoek (2002) van het tijdschrift **De Theatermaker** blijkt dat de afgelopen tien jaar het aantal kunstrecensies in dagbladen als **Trouw** en **Het Parool** is gehalveerd en dat dit bij het **Algemeen Dagblad** zelfs tot nul is gereduceerd. Al met al een verontrustende ontwikkeling, die het Nederlandse debat over kunst aanzienlijk verschaalt. ‘Kunstredacties moeten zich steeds vaker verdedigen tegen andere redacties’, meent Andrea Bosman, chef kunstredactie van **Trouw**. ‘Ze vinden recensies maar achterhaald en hebben liever mooie interviews of voorbeschouwingen. Maar als je je daartoe beperkt, word je al snel het verlengstuk van de pr-machine van een gezelschap.’

Dit is een ontwikkeling die in Amerika al geruime tijd aan de gang is. De kunstkritiek heeft daar veel terrein moeten prijsgeven; steeds meer dagbladen zien hun kunst-en-cultuurpagina’s louter nog als informatiebalie en/of advertentiefuik. Ook in Nederland en Vlaanderen moet de kunstkritiek met steeds minder pagina’s genoegen nemen. ‘De beperkte lengte gebiedt de recensent voor een invalshoek te

kiezen en andere opties ter zijde te leggen’, stelt Geert Sels van **De Standaard**.

‘De gewenste toegankelijke aanpak brengt hem in conflict met de complexiteit die sommige kunstwerken nu eenmaal hebben.’ Is het waar dat de kunstcriticus, zoals de makers van **RAM** onlangs tijdens hun televisieprogramma over kunstkritiek beweerden, een ‘bedreigde diersoort’ aan het worden is?

De sterk vercommercialiseerde ‘cultuurindustrie’ wordt door diverse auteurs in deze **Boekman** gezien als oorzaak van de reductie en de vervlakking van de kunstkaternen in dag- en weekbladen. Hoe meer de kunst door marktmechanismen beïnvloed wordt, hoe minder de onafhankelijke oordelen van critici tellen, zo luidt de veronderstelling. ‘De kunstkritiek wordt overvleugeld door uitgekende marketingstrategieën’ en ‘goed geoliede publiciteitsmachines’, beweert theatercriticus Pieter Bots. Daarnaast wordt ‘de vakcriticus steeds meer buitenspel gezet’ en winnen de publieksprijzen terrein. Waarom zou een krant als **NRC Handelsblad** eigenlijk een Toneelpublieksprijs willen sponsoren? ‘Kennelijk is voor de krant “die de nuance zoekt” het beredeneerde oordeel van haar eigen recensenten minder zwaarwegend dan het hokje dat een groot aantal bezoekers na afloop van een toneelvoorstelling rood heeft gemaakt.’

Het ligt echter niet alleen aan de commercialisering en popularisering van de media dat het vak van kunstcriticus moeilijke tijden doormaakt. De multidisciplinaire aanpak van veel hedendaagse kunst brengt nogal wat critici in verlegenheid. Het vervagen van de grenzen tussen de verschillende genres, stijlen en kunstuitingen en tussen kunst en populaire cultuur knabbelt stevig aan de poten van de stoel van de gezaghebbende criticus. Want wat moet een ervaren theatercriticus schrijven over een voorstelling waarin hij vooral veel videobeelden en zeer moderne dansbewegingen te zien heeft gekregen? Of hoe luidt het oordeel van de gelouterde beeldendekunstcritica als zij in het Stedelijk Museum pardoes oog in oog met een onopgemaakt bed komt te staan? Kan ze hier nog ‘de stilte en aandacht’ voor opbrengen die volgens Janneke Wesseling noodzakelijk zijn voor ‘de beschouwing van het kunstwerk’, of denkt ze onverbiddelijk: opruimen, die bende!

Experimentele, multimediale en interdisciplinaire kunstvormen zouden juist een uitdaging moeten betekenen voor de kunstcriticus. ‘Zulke nieuwe mengvormen vereisen nieuwe kennis, kwaliteiten en vaardigheden van de criticus’, vindt Pieter Bots, die het vak van kunstcriticus als een *éducation permanente* beschrijft. In plaats van in ‘grensoverschrijdende experimenten’ het einde van de kunst te zien, dwingen ze de criticus juist om ‘zijn potlood te scherpen (...), nieuwe woorden te zoeken, nieuwe argumenten te verzinnen, nieuwe oordelen te vellen.’ De criticus zou dan zelfs als ‘een soort geweten’ van de kunst kunnen fungeren.

De meerderheid van de Nederlandse kunstcritici uit Janssens onderzoek meent echter dat het niet zozeer hun taak is het artistieke debat gaande te houden, maar dat betrouwbaarheid en leesbaarheid het belangrijkste criterium voor hun stukken zijn. ‘Slechts een beperkt aantal kunstjournalisten merkt het articuleren van het eigen oordeel, het signaleren van nieuwe trends en het bieden van nieuwe gezichtspunten als het allerbelangrijkste aan.’ De Nederlandse homo criticus stelt zich wellicht te bescheiden op. Als debatten weer de pagina’s vullen, laat een redactie het ook wel uit haar hoofd de kunstkaternen nog verder in te krimpen.